

УДК-81.Англ 34.0913

ГУМАНИТАРДЫК ЖАНА ТАБИГЫЙ БАГЫТТАГЫ ОКУГАН
СТУДЕНТТЕРДИН ЛИНГВОДИДАКТИКАЛЫК КОМПЕТЕНТТҮҮЛҮГҮН
ӨСТҮРҮҮНҮН ЖОЛДОРУ

Жолдошбаева Ы.К.
ЖАМУ, Жалал-Абад ш.
Ykybal@mail.ru

Аннотация

Бул макала окуучулардын сүйлөө, жазуу, айтуу стилдерин өнүктүрөт. Жаңы ыкмаларды колдонуп англис тилин үйрөтүү болуп саналат. Тилди өздөштүрүүгө өбөлгө түзүп, окшоштук жана айырмачылыктарын белгилейт.

Annotation

This article is about how developing reading, writing and speaking skills. Using the new methods of teaching the students can how to use some words the difference between of words and word combinations.

Өлкөбүздүн турмушундагы болгон эбегейсиз коомдук-социалдык өзгөрүүлөр окутуудагы жаңыланууну талап кылды. Кээ бир предметтерди түп-тамырынан бери өзгөртүп окутууларга алып келди.

Мына ошондой предметтердин бири болуп англис тили эсептелет. Себеби, башка предметтер сыяктуу англис тили жогорку окуу жайларда окутууда көптөгөн эмгектерди, салыштырып үйрөтүүлөрдү талап кылат. Үйрөтүлүп жаткан тил жашоо турмуш менен байланышта болушу, студенттин ал билимдерди өз турмушунда пайдалануу мүмкүнчүлүгүнүн деңгээли жогору болушу чечүүчү мааниге ээ. Ошондуктан англис тилин өзүн окутууну максат кылбастан, анын колдонулушун, кеп ишмердүүлүгүн, социалдык турмуштук негизги курал катары үйрөтүүнү негизги орунга коюп жатат. Англис тилин үйрөнүүдө төмөндөгүдөй кыргыз тили менен болгон ажырагыс биримдикти өз ичине камтыйт.

а) Турмуш тирикчиликте колдоно алуусу. (өзү жөнүндө кыска маалымат).

My name is Adil. I am seven years old. I am a pupil. I have a large family. I live in Bishkek. I am from Kirghizstan. I love my family.

б) Сөз маанилерин туура аныктап сүйлөй алуусу. (кыска сүйлөм же сөз жазуу).

a, school - мектеп, a, schoolboy – мектеп окуучусу (бала), a schoolgirl - мектеп окуучусу (кыз), parents - ата-эне

в) Уга билүүсү контексттик мааниде. (Ангемече)

London is a capital of England. Englishman lives in England Bishkek is a capital of Kirghizia. Kirghiz lives in Kirghizstan. Moscow is a capital of Russia. Russian lives in Russia.

г) Жаза билүүсү пунктуациялык, стилистикалык. (Жашаган жери жөнүндө)

Jalalabat is my native town. It is a town of youth and students. My town rich of: oil, gas, health resort...

д) Окуп түшүнө алуусу (талдай алуусу).

Alai is beautiful valley. Because I was born in Alai. It is cold in winter, warm in summer. There are many jailooz in Alai. There lived Kurmanjan datka. She loves Alai very much as I. I am proud of my peaceful and freedom valley Alai.

Окутуунун стандарты студенттин кеп ишмердүүлүгүн өркүндөтүү менен бирге студентти интеллектуалдык, чыгармачыл, активдүү атуул катары тарбиялоо милдетин коет. Бирок биз

ушуну менен бирге эле студентти көп маданияттуулукка да тарбиялап үйрөтүшүбүз зарыл. Бул милдеттерди турмушка ашырууда студенттин англис тили боюнча алган билимдерини керектүүлүгүн толук талдап билүүсүнө байланыштуу чечилет.

Англис тили сабагы белгиленген максаттардын өтөсүнө чыгуу үчүн аталган предметтин мазмунун коммуникативдик, лингвистикалык, тилдик, маданият-таануучулук жана башка компоненттеринин интеграцияланган биримдигин түзүүсү талап кылынат.

«Тилди окутуунун негизги грамматика түзөт» деген жобо менен бирге эле англис тилин үйрөтүп окутууга фонетика да түзөрүн эстеп чыгарбашыбыз абзел. Студентти көп маданияттуулукка үйрөтүүдө тилдин окшоштук ачылыштарга ээ болот. Ал эми англис тилин окутуп үйрөтүүдө студенттин эки тилде салыштырып үйрөөнүүсү аркылуу окуучуну көп маданияттуулукка үйрөтүүнүн педагогикалык шарттарына көп көңүл бурулбай келе жатат. Жогорудагы аталган проблеманын үстүнөн иштөөдө бизден эмнелер талап кылынат:

I. Жогорку окуу жайларында англис тилин окутуунун жазма, лингвистикалык, дидактикалык негиздерин кыргыз тили менен салыштырып аныктоо аркылуу студенттерди көп маданияттуулукка үйрөнүү, ошондой эле кеп ишмердүүлүгүн өстүрүү.

II. Англис тилин салыштырып окутууда билим берүүнүн азыркы талаптарына шайкештигин аныктоо аны практикада колдонуу жолдорун иштеп чыгуу, эксперименттик текшерүүдөн өткөрүү.

III. Англис тилин бала бакчалардан баштап окутуу. Себеби, бала бакчалардан мектепке даярдоо группасынан баштап үйрөтүлсө анан тилди үйрөнүүдө өз жемишин бере алат. Тилди үйрөнүүдө алгачкы кадам болгон ариптерди үйрөөнүдөн башталса. Ар бир арипке тыбыштык мүнөздөмөнү талдап үйрөтүү, мисал келтирүү, заманбап түрдүү талапка жооп берген мисалдардан пайдалануу.

Англис тили ааламдашып калган тилдердин бири. Бирок ушул ааламдашып калган тилди үйрөтүүдө ар бир нерсесин кылдат карап чыгуу азыркы мезгилдин талабы. Ушул талаптарды өз кесибин, сабагын эң мыкты билген адис мугалим ишке ашырат. Тагыраак айтканда кыргыз, англис тилдерин интеграциялап окутууда жана ошонун негизинде көп маданияттуулукка үйрөтүүдө педагогикалык шарттар керек. Ал шарттардын эң негизгиси болуп мугалимдин билиминин терендиги, өз кесибин сүйө билүүсү, усулдук чеберчилиги өтө жогору болуусу мезгилдин талаптарынын бири.

Тыбыштарды окуп үйрөнүүдө кыргыз тили менен салыштырып үйрөнүү өз жемишин берет. Мисалы, эмгекте көрсөтүлгөндөй Ar (ei) Ал эми кыргыз тилиндеги Aa (a) тамгасы да үндүү тыбыш болуп эсептелет. Студенттерге өз алдынча кыргыз тилинде мисал келтирип, аны англис тили менен салыштырып үйрөтсө ашыктык кылбайт. Мисалы, аары, араа, англис тилде a car, dark жогорудагы салыштырып аталган мисалдарды англис жана кыргыз тилдеридеги Ar (ei) Aa тамгаларынын созулма (aa) болуп айтылышы. Ошондой эле үнсүз тыбыштардын да окшоштук жактарына мисал келтирсек: алма, алча, бака. an apple, a cherry, a frog, тыбыштук өзгөчөлүктөрү салыштыруу аркылуу көптөгөн мисалдарда келтирип гана жон болбостон, башталгыч класстарда түрдүү оюндарды колдонуу менен да түшүндүрсө жеткиликтүү болот. Окутуунун түрдүү ыкмаларын колдонуу менен башталгыч класстарда англис тили сабагын өтө кызыктуу кылып өтүүгө көптөгөн оболголор азыркы шарттарда бар. Мына ушундай ыкмалардын бири кабарлашып окутуу ыкмасы. Бул ыкманы колдонууда мугалимдин ролу маанилүү жана жоопкерчиликтүү. Ал эми башталгыч класстарда эки эсе жоопкерчиликти талап кылат.

Мугалим өзүнүн функциясын сабак учурунда класстын башаламан болуп кетпес үчүн так билиш керек. Кабарлашып окутууда мугалимдин функциясы төмөнкүчө:

1.Багыт берүү

2.Байкоочу

3. Жардам берүүчү – суроо аркылуу түрткү берген.

Жогорудагы ыкмаларды бирден чечмелесек:

1. Багыт берүүчү катары: Мугалимдин так жана кыска нускама берүүсү. Студенттер аткара турган ролун, функциясын түшүнүп сезе башташ керек.

2. Байкоочу катары: Ар бир топтун кыймыл аракети мугалимдин байкоосунда болуш керек.

3. Жардам берүү функциясы: Мугалим студенттерге суроо берүү аркылуу проблеманы чечүүгө түртүү берет. Мугалимдин суроосу аркылуу студенттердин тура жоопторду табуусу. Ушундай функцияларды, ролду аткарган мугалим кабарлашып окутуу чойрөсүн түзө алат.

Кабарлашып окутуунун окуу чойрөсү белгилүү бир жалпы мүнөзгө ээ деп эсептелет.

Алар: а – бири – бирине жагымдуу көз карашы.

б – билдар жана кыздар бир топту түзүшү

в – мугалимдин басмырлообосу.

г – түздөн-түз социалдык ыктарга үйрөтүшү.

д – мугалимдин байкоосу, керек учурда жардамдашуусу.

е – топтун ишинин натыйжалуулугу.

Негизги сөз башталгыч курстун студенттерине англис тилин өздөштүрүп окуу аркылуу студенттин калыптануусу жөнүндө болуп жаткандыгына байланыштуу жогорудагы кабарлашып окутуу ыкмасына мисал келтирсек: Кабарлашып окутуунун негизги элементтеринин бири болгон инсандар ортосундагы сүйлөшкөнгө үйрөтүү.

1 – What is your name ?

2 – My name is Adil

1 – What is your surname?

2 – My surname is Samatov.

1 – And what is name?

2 – My name is Temurlan.

1 – What is your surname?

2 – My surname is Zholdoshbaev.

Студенттер арасында мамиле түзүлөт. Алгач кыска, жөнөкөй сүйлөмдөрдү тандап алыш зарыл. Буга сүйлөшүүнүн чоң таасири бар, кандайдыр бир маалыматты сөз менен жеткирүүдө биз аны кыймыл аракеттер менен коштойбуз.

Бала → бала → кыз → кыз → бала → кыз

схемасы аркылуу бардык тайпа катыша алат. Аудитория активдүү болуп сабактын да кызыктуу болушун камсыз кылат. Советтик мезгилдерде мугалимдер жалаң гана активдүү студенттер менен сабак башталып, жана ошондой эле жыйынтыкталса, азыркы мезгилде жогорудагы ыкмаларды колдоонуу аркылуу студенттердин бардыгын катыштырып, активдүүлүгүн жогорулатууга мүмкүнчүлүктөр көп экендиги байкалат.

Жогорудагы колдонулган ыкманы образдуу элестеп кетсек аарынын ызылдаганыдай үндөр чыгышы керек. Мындан мугалим коркпош керек, себеби кабарлашып чогуу ой бөлүшкөндө ой бөлүшүп баарлашуу башталат. Сабактын акырына чейин улантылып, тажрыйбага айланат, ойлонуу жөндөмдүүлүгү да артат. Студенттин сабака келбей коюу процесси азыркы күндө абдан актуалдуу. Ошонун бирден бир себеби болуп бири-бирине коендой окшош сабактардын өтүлүп жатышы. Мугалимдин оюу басымдуу, активдүү, ал эми балдарда эч кандай демилге жок. Кабарлашып окутуу жөнүндө жазган окумуштуулардын оюна кайрылсак: анда Гарибальди, Астин, Трайзман, Кулик. Кулик төмөндөгүлөрдү жазышат «...окуу процессинде активдүү катышкан студенттер билим алууга көбүрөөк кызыкып, сабакты калтырбай калат». Астин (1977) «окуучулар чогуу, кабарлашып иштешкен чойрөдө окуучулардын мотивациясы көтөрүлүп,

алар окуу процессинде активдүү катышып, сабакты калтырбай келет» (Гарibaldi, 1976 ж. Трайзман, 1985 ж.) «окуучулар сабакта жакшы ийгиликтерге жетишсе, алардын сабака болгон кызыгуусу күчөп, өзүн сыйлоо пайда болот. Кээ бир кабарлашып окутууда мындай эффект колдонулат. Студенттерге ардак грамота тапшырылып же мугалимдер топтун ийгиликтүү иштегендиги үчүн ар бир катышуучунун салымын белгилеп кетишет».

Окутуучу алган билимин студентке жетиштүү үйрөтө да алыш керек. Түрдүү дидактикалык материалдарды колдонуу менен бирге ар бир сабак кызыктуу өткөрүүлүш керек. Түзүлгөн план, күнүмдүк план менен бекемдешин да зарыл. Ар бир студенттин жөндөмдүүлүгү да эске алыныш керек. Күчтүү тайпа, мугалимдин көп изденип иштөөсүн талап кылат. Эки тилде салыштырып үйрөтүүдө күнүмдүк тирикчиликке керектелүүчү сөздөрдү көп колдонуусу да өз натыйжасын берет деген ойдобуз. Себеби студент кызыгып тигил же бул аталыштарды салыштырып жаттоону, үйрөнүүнү эп көрөт. Мына ушундай учурда мугалимдердин ишмердүүлүгү, ойлоп тапкычтыгы окуучуга терең билим алуусуна өбөлгө түзөт. Окутуп, тилди үйрөтүүдө тилдин этика, салт-санаа, үрп-адат жөнүндө да бирден-экиден сөздөрдү салыштырып үйрөтүү эң зарыл нерсе болуп эсептелет. Англис тилин кыргыз тили менен салыштырып үйрөтүүдө окутуунун активдүү формаларын методдорун пайдаланып окутуу азыркынын талабы. Ар тараптан өнүккөн студентти тарбиялап чыгаруу, жеке эле мугалимдин иши эмес, ал биринчи кезекте ата-эненин, коомдун, милдеттери да болуп саналат.

Адабияттар

1. Бекбоев И.Б. «Инсанга багыттап окутуу технологиясынын теориялык жана практикалык маселелери» - Бишкек – 2004 ж. 293-294 беттер 44-45 беттер.
2. Стилж. Мередис.К. Темпил. «Сабакты пландаштыруу жана жетиштүү баалоо». Бинкс-фонд «Сорос - Кыргызстан». 1999 ж. 15 бет.
3. Заир-Бек.С. «Сынчыл ойломду өстүрө турган окуу жана жазуу программасынын христоматиясына». Бишкек – 2004 ж. 26 бет.